

ABDULLOH IBN YUSUF IBN HISHAM AL-ANSORIYNING "QOTRUN NADA
 BALLIS SODA QO'LYOZMASI MATNLARI O'RTASIDAGI TAFOVUTLAR.

Jalolova Dildora Saydirahmon qizi

Toshkent Davlat Sharqshunoslik Universiteti 2-kurs magistranti

Ilmiy rahbar: Jo`raboyev O

Qo'lyozma yodgorliklarni ilmiy muomalaga kiritish, ommalashtirishlari manbashunoslik sohasida doimo dolzarb bo'lib kelgan. Qo'lyozmalarni tadqiq qilish, o'rganish, undan manfaat olishning asosini – qo'lyozmalarni matniy jihatdan o'rganish tashkil qiladi. Matnshunoslikning mohiyati qo'lyozma yodgorliklarini qayta hayotga qaytarish, uning ilmiy-tanqidiy matnini tayyorlashdan iborat. Arab nahvini o'rganishda ham qadimiy qo'lyozmalarni manba sifatida ilmiy jihatdan o'rganish, matniy tadqiq qilish, qo'lyozmalar orasidagi tafovutni o'rganish muhim ahamiyat kasb etadi. Abdulloh ibn Yusuf ibn Hisham al-Ansoriy²ning قطر الندى و بل الصديQotrun nada ballis soda qo'lyozmasi ham XIV asrda yozilgan, XVI-XVII asrlarda ko'chirilgan qadimiy qo'lyozma bo'lsada hozirgi zamon arab nahvida o'rni nihoyatda yuqori. Muallif bilan zomondosh bo'lgan fan olimlari, nahvshunoslar tomonidan ham yuksak e'tirofga sazovor bo'lgani va unga ko'plab sharhlar³ yozilganligi ham qo'lyozmaning naqadar ahamiyatli ekanligini yaqqol isbotidir. Shu sababdan ham qo'lyozmaning nusxalari, ular orasidagi farq va o'xshash jihatlar, uning ilmiy matni ustida olib boriladigan ishlarning ham soha bo'yicha o'rni beqiyos. Hozirgi kunda Qotrun nada qo'lyozmasining ikkita mashhur nusxasi bo'lib, ular:

1. Saudiya Arabistoni Malik Saud Universitetidagi سعود الملك جامعة 5478 raqamli, 55 varoqdan iborat Xattot Jadulloh ibn Abu Bakr tomonidan 977-hijriy yilda ko'chirilgan qo'lyozma nusxasi;
2. Kuvaytning Avqoful Kuvayt kutubxonasidagi الكويت ذية الأوقاف مكتبة 136- raqamli 79 varoqdan iborat Xattot Yusuf Abdur rohman tomonidan hijriy 1257-yilda ko'chirilgan nusxasi;

Qo'lyozmaning ilmiy matnini nahv toliblariga yetkazishda Muhammad Muhiddin Abdulhamidning ishlari beqiyos bo'lib, u matn tuzishda ikkala qo'lyozma matnlarini harfma-harf solishtirganini va qo'lyozma matnlarida katta farqlar yo'qligini, o'rtasidagi tafovut faqatgina juziy bo'lib, farqlar ichida ma'noni mutlaq o'zgartirib yuboruvchi, yoki matndan ko'zlangan maqsaddan chalg'ituvchi farqlar yo'q ekanligini takidlaydi. Ulardan ba'zilarini ko'rib chiqadigan bo'lsak:

² 1309-yilda (708-yil hijriy) Qohirada tug'ilgan. O'z davrining yetuk olimlaridan bo'lgan. O'ziga zamondosh ilm ahllari tomonidan ko'p e'tirof qilingan. Ilmni o'z zamonasining shayxlaridan bo'lgan Abdullatif ibnul Marohhil, Ibn Sarroj, At-tajut Tabriziy va At-tajut Fakihaniy qo'lida ta'lim olgan. Ibn Hisham haqida zamondoshi ibn Xoldun shunday deydi: "Ibn Hishamning nihoyatda katta ulmi bor. Uning nahv ilmida ilmi baland. Uning ilmga qo'shgan hissasi uning naqadar buyukligini ko'rsatadi" – deydi. Muallifning nahv, balog'at va arab adabiyotiga bag'ishlangan 30 dan oshiq qo'lyozma va kitoblari mavjud bo'lib, ularning aksar qismi Berlim va Parij kutubxonalarida saqlanadi.

³ Qo'lyozmaga ko'plab sharhlar yozilgan bo'lib, ularning eng mashhurlari: Ibn Hisham al Ansoriyning o'zining sharhi, Alxatib Ashsherbiniy tomonidan yozilgan «Mug'isun nada» sharhi, Alfakihiy tomonidan yozilgan « Mujibun nada» sharhi

1. Bir qo'lyozmada shaklida berilgan so'z ikkinchisida shaklida berilgandir. Bu ikkala so'z ham asli bir ma'noni – kabi, o'xshash ma'nolarini anglatadi. Ular orasidagi farq so'zi o'zidan keyingi taqqoslanayotgan so'z bilan har jihatdan tenglikni talab qilsa shaklida berilgan so'zi esa buni talab qilmaydi⁴.

2. Qo'lyozmalarda qoidalar tatqiqi uchun berilgan Qur'on oyatlarining keltirilish o'rinlarida Qiroat imomlarining rivoyatlarida ham farqlar bo'lib, matnni o'zlashtirilishida tushunmovchiliklar kelib chiqmasligi uchun ilmiy matnda eng mashhur rivoyat bo'lmish Hafsnig Osimdan qilgan rivoyati berilgan⁵.

3. Bog'lovchilardan foydalanishda ham bir qancha farqlar bo'lib, bir biri bilan ma'nodosh bog'lovchilar ishlatilgan. Masalan: bir nusxada ishlatilgan bo'lsa ikkinchisida xolatida, bir nusxada ikkinchi nusxada esa o'zi ishlatilgan. bog'lovchi bo'lib (atf) ma'nosi bir biridan katta farq qilmaydi. Bu ikkala bog'lovchi tarjima qilinganda "va" ma'nosini beradi. Lekin, bog'lovchisi ikki uyshuq bo'lakni bog'lasa bog'lovchisi bog'lagan bo'lak tartibni bildiradi.⁶

4. Ba'zi o'rinlarda bir qo'lyozmada birlikda foydalanilgan so'z ikkinchisida ko'plik xolatida berilgan. Masalan: Bir qo'lyozmada ishlatilgan bo'lsa ikkinchisida xolatida ishlatilgan.

Qo'lyozmalarni solishtirish, matniy tadqiq qilish qo'lyozma mohiyatini yanada tushunishga, muallifning uslubini anglashga, fanning daqiq nuqtalarigacha kirib borishga yordam beradi. Qo'lyozmadagi bu ka'bi juziy bo'lsada farqlarni bilish ularni o'rganish har bir arab tili sohasi izlanuvchisi uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Yuqorida ko'rilgan misollar tafovutlar ko'p takrorlangan ma'lum bir qismi bo'lib, qo'lyozma to'liqligicha o'rganilishi va undagi tafovutlar tahlil qilinishi kerak.

الذي الوجه إلا وجه كل من المساواة ظاهره في تضي "مثل" فإن "نحو" كل فظة ليست "مثل" لفظ: "نحو" و "مثل" بين الفرق⁴ العديدة يقابن ذلك تعطي لا "نحو" و فظة الوحدة، عن خرجها حديث الحققة بين ال تغاير في تضي

⁵ Imom Osim tobe'inlardan bo'lib, Qur'oni Karim qiroatini Zirr ibn Hubaysh va Abudlloh ibn Mas'ud (r.a.)dan olganlar. U kishi yana imom Hasan va Husayn (r.a.)larning ustozlari Abdulloh ibn Habib Sulamiydan ham Qur'oni Karim qiroatini olganlar. Bu kishi esa qiroatni hazrati Ali (r.a.)dan olganlar. U kishi Rasululloh (s.a.v.)dan olganlar. Imom Osim hijriy 129-yilda Kufada vafot etganlar. U kishining ikki roviylari: Hafs va Sho'bal bor.

إذ الترتيب، العطف واو في فيد لا (وعمرؤ زيد ف از): تقول كأن علي، والمعطوف المعطوف به ين لمشاركة "الواو" العطف حرف يُستخدم⁶ نفسه الآن في معاف ازا ي كونا أن يمكن كما أولا، فاز عمرؤ ي كون أن يمكن أولا دخل من هو الحارس أن أي. (فالمدير الحارس دخل): تقول أن ومثاله وال تعقيب الترتيب مع للعطف: "الفاء" العطف حرف يُستخدم ك بير زمني فارق دخولهما بين ي كن ولم الحارس دخول بعد مباشرة جاء المدير دخول أن هو هنا وال تعقيب المدير تبعه ثم أخرى جملة على جملة ب عطف وي كون، (ف ساس ترحلت غللت) تقول كأن ل لس ب بية